

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

Selahaddin Uğur Işık

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Yöneticisi

oxirpertew@gmail.com

ORCID:0000-0001-5729-9400

Özet

Irak Kürtlerinin kurumsallaşma süreci her ne kadar geç bir dönemde olgunlaştıysa da siyasallaşma süreci daha erken bir dönemde meydana geldi. Bu çalışmanın amacı, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde kurumsallaşma sürecini önemli ölçüde tamamlamış olan Irak Kürtlerinin son dönemi hakkında genel ve doyurucu bir perspektif ortaya koymaktır. Kürtler her ne kadar genel olarak benzer özelliklere sahipse de, hepsinin kendine özgü geçim zorlukları, düşünce dünyası, yaşanmış acıları, sosyoekonomik ve kültürel dokuları ile gelecek tasavvurları bulunuyor. Irak Kürtlerini diğerlerinden ayıran en belirgin özellik, kurumsallaşma sürecinde en ileri düzeyde olmalarıdır. Bu nedenle Irak Kürtlerinin mevcut durumu diğer Kürtler açısından yakından takip edilmektedir. Çalışmada, Irak Kürtlerinin son yüzyıldaki tarihi serüvenine kısaca değinildikten sonra, sırasıyla Körfez Savaşı sonrasında yaşanan Kürt ayaklanması, Kürtler arasındaki iç savaş, çıkar çatışmaları, ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi ve sonrasındaki gelişmeler, Kürt bölgesel yönetimi ile Irak merkezi hükümeti arasında baş gösteren siyasi, askeri ve ekonomik rekabet ve son olarak Irak Kürtlerinin IŞİD ile olan mücadelesine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Körfez Savaşı, Washington Antlaşması, Irak'ın İşgali, IŞİD

The Process Of Institutionalization Of Iraqi Kurds From Politicization

Summary

Although the institutionalization process of the Iraqi Kurds matured at a late period, the politicization process occurred at an earlier period. The aim of this study is to determine the XX. it is to present a general and satisfying perspective about the last period of the Iraqi Kurds, who have significantly completed the institutionalization process in the first quarter of the century. Although Kurds have similar characteristics in general, they all have their own unique livelihood difficulties, world of thought, experienced suffering, socio-economic and cultural textures and visions of the future. The most distinctive feature that distinguishes Iraqi Kurds from others is that they are at the most advanced level in the process of

institutionalization. For this reason, the current situation of Iraqi Kurds is closely monitored from the point of view of other Kurds. In the study, the history of the Iraqi Kurds has been mentioned briefly in the last century on the adventure of, respectively, the Kurdish uprising in the aftermath of the Gulf War, a civil war between the Kurds, conflicts of interest, the U.S. military intervention in Iraq and the subsequent developments that arose between the Kurdish regional government and the Iraqi central government, political, military and economic competition, and finally, ISIS discussed his struggle with the Iraqi Kurds.

Keywords: Gulf War, Treaty Of Washington, Invasion Of Iraq, ISIS

Giriş

Kürtlerin ülkesi anlamında, hem etnik hem de coğrafi bir terim olarak kullanılan Kürdistan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bölündü. Bölünme sonucunda coğrafyanın önemli bir kısmı Irak sınırları içerisinde kaldı. Irak'ın kuzeyinde kalan bölge, Irak Kürdistanı olarak bilinmektedir. Irak Kürdistanı Türkiye, İran ve Suriye'de yaşayan Kürtlerle komşu olup onlarla siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda etkileşim halindedir. Duhok, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan Irak Kürdistanı, Irak Cumhuriyeti'ne bağlı anayasal düzeyde varlığa sahip federal bir devlettir.

Irak Kürdistanı'nı oluşturan eyaletlerde yaşayan nüfusun çoğu Kürtlerden oluşmaktadır. Bu eyaletlerin dışında kalan Ninova (Musul), Kerkük, Selahaddin, Diyala ve Maysan eyaletlerinde de önemli bir Kürt nüfusu bulunmaktadır. Bu yöreler Irak Kürdistanı'nın tarihi sınırları içerisinde yer almaktadır. Söz konusu eyaletlerde Saddam Hüseyin diktatörlüğünde (1979-2003) kasıtlı demografik değişiklik yapıldığından dolayı bu bölgeler Irak Kürt Federe Devleti ile Irak merkezi hükümeti arasında tartışmalı bölgelerdir.

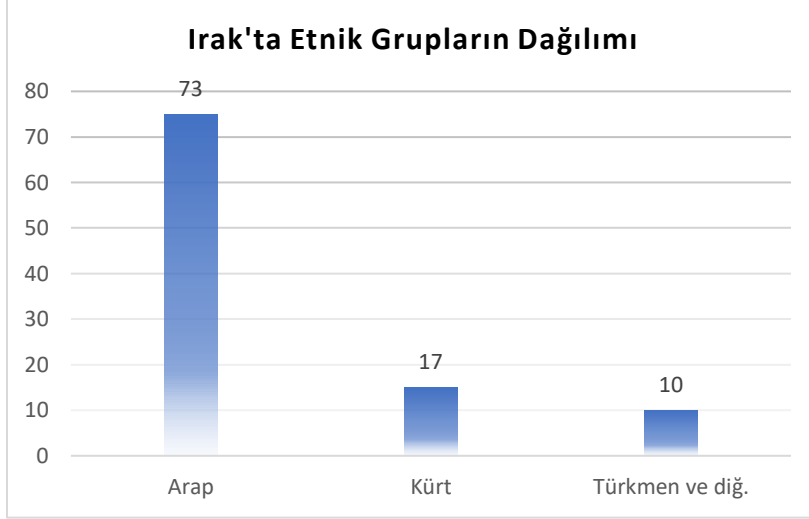
Harita 1: Irak Kürdistanı'nın Coğrafi Konumu

Kaynak: <http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiğer/irakraporu.pdf>

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

Irak'ın 2015 yılı sonu itibariyle nüfusu 37 milyon olup; bu nüfusun %73'ünü Araplar, %17'sini Kürtler, %10'unu ise Türkmenler ve diğer etnik gruplar oluşturmaktadır.¹ Irak'ta Kürtçenin konuşulması ve kullanılması uzun yıllar boyunca yasaklandı.² Ancak Irak'ta değişen paradigmlar ve yeni gelişmeler ile birlikte Irak Kürdistan'ında Arapçayla birlikte Kürtçe de okullarda öğretilmeye başlandı.³

Kaynak: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>

Irak Kürdistanı'nın ekonomik geçim kaynağı ağırlıklı olarak hammadde üretimine dayanmaktadır. Başta petrol ve doğalgaz olmak üzere çeşitli mineral ve madenler işlenmeden ihraç edilmektedir. Ağır sanayi kolunun bulunmadığı bölgede son yıllarda petrokimya sanayisine ağırlık verilmektedir. Irak'ta toplam petrol rezervlerinin %40'ı, doğalgaz rezervlerinin ise %45'i Kerkük ve civarında bulunmaktadır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kontrolü altında bulunan bölgede ise Irak petrolünün %20'si⁴ bulunmaktadır.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin hukuksal temeli 1970'te Irak Devrim Komuta Konseyi Başkanı Saddam Hüseyin ile Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) Başkanı Mustafa Barzani arasında yapılan anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşma ile Irak Kürtlerinin bölgedeki siyasi, askeri ve sosyokültürel özerkliği devlet güvencesi altına alındı. Bu anlaşmanın hükümleri ancak Körfez Savaşı'ndan sonra hayata geçirilebildi.

1980'de sekiz yıl sürecek olan İran-İrak Savaşı patlak verdi. İran, savaşın başlamasının hemen ardından Kürtlerle diyalog kurarak onlarla işbirliğine gitti. Bundan dolayı Kürtlerin büyük bir bölümü, özellikle de KDP ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) güçleri İran ordusu tarafında yer alarak kuzeyden Irak ordusuna karşı askeri harekâtlarda bulundular. Bu yüzden Irak güçleri

¹ Irak maddesi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>

² Hanna Batatu, "Of the Diversity of Iraqis, the Incohesiveness of their society and their Progress the Monarchic Period towards a Consolidated Political Structure" in A. Hourani vd. (eds.) *The Modern Middle East: A Reader*, Londra, 1993. Akt. Abbas Vali, *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, "Kürtlerin Soykütükleri: Kürt Tarih Yazımında Ulus ve Ulusal Kimliğin İnşası", Avesta Yayınları, İstanbul, 2005, s. 129.

³ Ibid., s. 129.

⁴ Bu oran aynı zamanda dünya enerji kaynaklarının %2'sine tekabül etmektedir.

Kürtlere karşı Enfal operasyonunu⁵ başlattı. 1988'de kimyasal silahlarla gerçekleştirilen ve binlerce Kürdün ölümüne neden olan Halepçe katliamı⁶ bu operasyonun bir parçasıdır.

Babası Mustafa Barzani'nin ölümünden sonra KDP'nin başına geçen Mesud Barzani, ilk olarak Enfal operasyonunun olumsuz etkisini gidermeye çalıştı. Irak Kürdistanı'ndaki otonomi idaresini yeniden tesis etmeye yönelik girişimlerde bulundu. Irak Kürdistanı'nın iki önemli gücü KDP ile KYB Mart 1991'de bölgede referandum yaptı. Kürtler referandumla Irak'ta Baas rejiminin egemenliği altında yaşamak istemediklerini, ülkelerinde özgürce yaşayabilecekleri otonom bir devlet kurulması gerektiği yönünde güçlü bir irade ortaya koydu. Referandumun ardından Irak ordusu yeniden Kürt bölgelerine saldırdı. Bu süreçte bir milyondan fazla Kürt göç etmek zorunda kaldı.⁷ Ancak Irak ordusunun işgali fazla sürmedi ve Ekim 1991'de Irak merkezi hükümetine bağlı tüm görevliler Erbil, Süleymaniye ve Duhok'tan ayrıldı. Bu tarihten sonra Irak Kürdistanı'nda yeniden de facto bir yönetim oluşturuldu.⁸ 1992 Mayıs'ında Kürdistan Parlamentosu üyelerinin ve Kürt ulusal özgürlük hareketinin önderliğini seçmek için ilk demokratik seçimler gerçekleştirildi. Seçim sonuçlarından sonra kurulan hükümet, bölgede askeri ve sivil kurum ve kuruluşları oluşturmaya başladı.

Irak Kürdistanı'nın siyasal bütünleşme sürecindeki ilk somut adımı, daha önce KDP ile KYB arasında bölünmüş olan Kürdistan Parlamentosu'nun 4 Ekim 2002 tarihinde birleşik oturumunu gerçekleştirmesiyle atıldı.⁹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kararıyla kendi kendini yönetme hakkını garanti altına alan Kürtler, Mart 2003'teki Irak Savaşı sonrasında yapılan referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda hukuken de tanınarak bu güçlü konumlarını sürdürmeye devam etti.

Bu çalışmanın amacı, gelinen noktada kurumsallaşma sürecini önemli ölçüde tamamlamış olan Irak Kürdistanı hakkında genel ve doyurucu bir perspektif ortaya koymaktır. Kürdistan'ın her kesimindeki Kürtler her ne kadar genel olarak benzer özelliklere sahipse de, hepsinin kendine özgü geçim zorlukları, düşünce dünyası, yaşanmış acıları, sosyoekonomik ve sosyokültürel dokuları ile gelecek tasavvurları bulunuyor. Irak Kürtlerini diğerlerinden ayıran en belirgin özellik, bağımsız bir Kürt devletine en çok yaklaşanlar olmalarıdır. Bu nedenle Irak Kürdistanı'nın mevcut durumu diğer Kürtler açısından yakından takip edilmektedir.

Çalışmanın giriş kısmında Irak Kürtlerinin son yüzyıldaki tarihi serüvenine kısaca değinildikten sonra, sırasıyla Körfez Savaşı sonrasında yaşanan Kürt ayaklanması, Kürtler arasındaki iç savaş, ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi ve sonrasındaki gelişmeler, Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile

⁵ Adını *Kur'an-ı Kerim*'deki el-Enfal Suresi'nden alan bu katliam operasyonları serisi 'savaş ganimeti' anlamına gelmektedir.

⁶ Irak Yüksek Ceza Mahkemesi 1 Mart 2010 tarihinde Halepçe katliamını soykırım eylemi olarak tanıdı. ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesinden sonra, savaşın en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilen kimyasal silahlara ülkenin hiçbir yerinde rastlanmaması müdahaleye karşı çıkanların en temel argümanlarından biri oldu. Ne var ki, Saddam Hüseyin'in devrilmeden 15 yıl önce Irak Kürdistanı'nın Halepçe kentinde Kürtleri katletmekte kullandığı elma kokulu hardal gazı gerçeği çok çabuk unutuldu. Konuyla ilgili uluslararası çarpıcı bir araştırma için bkz. Middle East Watch (Orta Doğu İzleme Örgütü) ve Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), *Irak'ta Soykırım: Kürtlere Karşı Yürütülen Enfal Askeri Harekâtı*, Avesta Yayınları, Çev. Ümit Aydoğan, İstanbul, 2003.

⁷ Münir Morad, "Irak ve Türkiye'deki Kürtlerin Durumu: Mevcut Eğilimler ve Umutlar", Ed. Philip G. Kreyenbroek, Stefan Sperl, *Kürtler*, İkinci Basım, Cep Kitapları, İstanbul, 2003, s. 120-121.

⁸ Türel Yılmaz Şahin, *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Barış Kitap, Ankara, 2011, s. 306.

⁹ Süha Bölükbaşı, *Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 12.

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

Irak'taki merkezi hükümet arasında baş gösteren siyasi, askeri ve ekonomik rekabet ve son olarak Irak Kürtlerinin IŞİD ile olan mücadelesine değinilmiştir.

Irak Kürtleri ve Körfez Savaşı

2 Ağustos 1990'da Irak ordusunun Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan kriz, başta Kürtler olmak üzere Irak'taki farklı etnik ve dini gruplar açısından bir dönüm noktası oldu. Irak'ın savaşta Kuveyt'e yenilmesiyle Baas rejiminin de devrileceği düşünüldü. Koalisyon güçlerinin¹⁰ desteğini arkasında hisseden güneydeki Şii Araplar ve kuzeydeki Kürtler rejime karşı ayaklanma başlattı.¹¹ Irak merkezi hükümeti, Körfez Savaşı sırasında isyan eden Kürt ve Şii Arap kentlerine yönelik saldırı başlattı. Irak birlikleri kısa sürede önce Kerkük'ün büyük bir bölümünü, daha sonra ise Duhok, Erbil, Süleymaniye ve Zaho'yu ele geçirdi. Fosfor ve sülfürik asit bombardımanının yanı sıra kimyasal silah cephaneliği Kürtleri farklı bölgelere ve ülkelere göç etmeye zorladı.¹² Bu süreçte iki milyona yakın Kürt, vatanından ayrılmak zorunda kaldı.¹³

ABD Başkanı Bush 16 Nisan 1991 tarihinde "Irak'ta Yeni Yardım Operasyonu" hakkında bir bildiri yayınlayarak; Türk-İran sınırındaki Kürtler için geniş bir kurtarma operasyonunu başlattığını ve 'insani nedenlerden dolayı müdahalede' bulunmak zorunda kaldığını açıkladı.¹⁴ ABD öncülüğündeki BM'ye bağlı kırka yakın ülkeden oluşan koalisyon gücünün Irak'a yaptığı Çöl Fırtınası Operasyonu kısa sürede neticelenmiş ve Irak ordusu 47 gün içinde teslim olmak zorunda kalmıştı. Fakat müttefikler, Baas rejimini devirmek için Bağdat'a ilerlemeyince eski durum pek değişmemiş, Saddam Hüseyin iktidarını devam ettirmiştir. Mart 1991'de hükümete karşı ayaklanan ancak ABD'den ve onun müttefiklerinden yardım alamayan Kürtler, aynı yıl içinde Baas rejimi ile görüşmelere tekrar başlamıştır.

Irak Kürdistanı'ndaki gelişmeler konusunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin hazırladığı raporda¹⁵ komşu devletlere sığınmış olan Irak'taki Kürt mültecilerin vatanlarına ilk olarak Nisan 1991'de geri dönmeye başladıkları belirtilmiştir. Söz konusu rapora göre, beş hafta içinde Duhok'tan göçen 400 bin Kürdün %95'ine yakını Irak merkezi hükümetinin kontrolü altında bulunan bölgede yaşamak istemediklerini belirtir. Nitekim zamanla orada yaşamak istemeyen yaklaşık 60 bin kişi geri döner.¹⁶ Savaş yıllarında Türkiye'ye de sığınan Iraklı Kürt mültecileri zamanla Irak Kürdistanı'na dönmeye başladılar. Haziran 1991'de Türkiye'deki son mülteci kampı da kapatılarak kalan 10 binden fazla kişi Silopi'de özel olarak kurulan kampa yerleştirildi. Aynı yılın Ağustos ayında ise Türkiye'de Kürt mültecilerden geriye 5 bin kişi kalmıştı.¹⁷

---

¹⁰ ABD öncülüğünde İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye'nin de aralarında bulunduğu 40'a yakın devletin oluşturduğu birlik.

¹¹ Martin van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, Çev. Bülent Peker, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 74-75.

¹² Muhteşem Kaynak, *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991)*, Tanmak Yayınları, Ankara, 1992, s. 29.

¹³ Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s. 190.

¹⁴ Çekiç Güç hakkında daha ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Baskın Oran, *Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 59-60.

¹⁵ Raporun tamamına ulaşmak için bkz. *UNHCR Report*, Nisan 1991-Mayıs 1992, Cenevre, 1992, s. 5.

¹⁶ Kaynak, *ibid.*, s. 64.

¹⁷ Morad, *ibid.*, s. 120-121.

KDP-KYB Çatışması ve Washington Antlaşması

Irak Kürdistanı'ndaki ilk parlamento seçimlerinden sonra 4 Temmuz 1992'de KYB yöneticilerinden Fuad Masum başkanlığında Erbil'de hükümet kuruldu. Kurulan hükümetin bakanlar kurulu 17 üyeden oluştu. Hükümetin kurulmasının ardından bölgede devlet kurumları oluşturulmaya başlandı. Bu süreç Erbil konusunda KDP ve KYB arasında görüş ayrılığına neden oldu. Erbil konusunda uzlaşma sağlanamayınca siyasi birliklerini henüz yeni sağlamış olan iki büyük güç arasında silahlı çatışmalar başladı. KYB lideri Talabani ve KDP lideri Barzani temmuz ayında Paris'te buluşarak yeni bir seçim yapma ve silahlı kuvvetlerini birleştirme kararı aldılar. Kasım ayında ise ABD'nin arabuluculuğunda iki lider yeniden bir araya geldi ve ikili arasında yeni bir ateşkes imzalandı. Ateşkes konusunda varılan mutabakata rağmen aralık ayında KYB güçlerinin Erbil'in kontrolünü tamamen ele geçirip KDP yetkililerini kentten uzaklaştırmaya çalışması iki taraf arasındaki çatışmaların yeniden başlamasına ve yoğunlaşmasına neden oldu. Bu noktada bölgesel güçler devreye girdi. Türkiye bir yandan Irak Kürdistanı'nda KDP ile KYB'nin kurdukları ve kendisi için tehdit oluşturduğunu düşündüğü Irak Kürt Federe Devleti'nden diğer bir yandan ise bunlar arasındaki çatışmanın yol açacağı sonuçların büyümesi ihtimalinden dolayı kaygı duymaktaydı. Çünkü Türkiye, KDP ile KYB'nin çatışması sonucunda oluşacak otorite boşluğunun PKK (Partiya Karkerên Kurdistan) tarafından doldurulacağından endişelenmekteydi. Bu süreçte Türkiye tarafından üç seçenek gündeme getirildi: Birincisi, Irak Kürdistanı'nı işgal etmek. Ancak Türkiye uluslararası konjonktürden ötürü bunu göze alamadı. İkincisi, KDP ile KYB'yi barıştırarak PKK'yı bölgeden uzak tutmak. Üçüncüsü ise, Saddam Hüseyin'in Irak Kürdistanı'ndaki egemenliğini yeniden sağlaması için kendisine yardımcı olmaktı.

1920 yılında İngilizler tarafından inşa edilen ve Irak Kürdistanı'nı ikiye bölen Hamilton yolu 1995 antlaşmasından sonra KYB ile temasta olan Sorçi aşireti ve onun reisi Hüseyin Ağa tarafından kontrol ediliyordu. Barzani'nin uyarılarına rağmen KYB ile diyalogu sürdüren aşirete karşı 16 Haziran 1996 tarihinde KDP pêşmergeleri bir saldırı düzenledi. Hüseyin Ağa'yı öldürerek yolun denetimini ele geçirdi. Talabani bu kuşatmadan ötürü sıkışınca İran'dan, ülkelerinde faaliyet gösteren İran Kürdistan Demokrat Partisi'ne (İKDP) karşı birlikte mücadele etme sözü vererek destek istedi ve bu istek İran'ın çıkarlarına da uygun olduğu için kabul gördü.

Böylece KYB, KDP'nin 50. kuruluş yıldönümü olan 17 Ağustos'ta İran'la işbirliği içinde Hamilton yolunun kontrolünü ele geçirmek için saldırıya geçti. KDP bunun üzerine İran'ın bölgeye müdahalesi karşısında ABD'yi önlem almaya çağırdı.¹⁸ ABD bu yardıma sıcak bakmadı. Bunun üzerine Barzani Baas lideri Saddam Hüseyin'den yardım istedi ve olumlu yanıt aldı. Saddam Hüseyin, silahlı güçlerini Irak Kürdistanı'na doğru yönlendirdi. Gelişmeleri uzun süre tam olarak okuyamayan ABD, Saddam Hüseyin'in niyetinin ciddi olduğunu anlayınca ilk iş olarak Irak Kürdistanı'nda faaliyet yürüten istihbarat elemanlarını Türkiye üzerinden tahliye etmeye başladı. Ardından KDP ile KYB'yi barıştırarak Saddam Hüseyin'in söz konusu kaotik durumdan

---

¹⁸ Mesud Barzani'nin, Kürt rakiplerini tasfiye etmek için Saddam Hüseyin'e başvurması Kürtlerin içinde bulunduğu aciziyeti anlatmaya yeter. Barzani'nin Saddam Hüseyin'le işbirliğine gitmek zorunda kalmasının izaha muhtaç tarafı her ne kadar çok zor olsa da, bu kısa süreli işbirliğinin Saddam Hüseyin'in zulmünü unutturacak bir özelliği yoktu. Konu hakkında detaylı bir saha araştırması için bkz. Jonathan C. Randall, *Bunca Bilgiden Sonra Ne Bağışlaması? Kürdistan İzlenimlerim*, Çev. Faysal Nerse, Avesta Yayınları, İstanbul, 2001.

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

faidalanmasını engellemeye çalıştı. Türkiye de bir çatışma ortamından doğacak boşluğu PKK'nın dolduracağından endişe ettiği için ABD ile birlikte hareket etme kararı aldı. ABD, 30 Ağustos 1996'da KDP ile KYB temsilcilerini barış görüşmeleri için Londra'ya davet etti.

KDP ile KYB arasındaki görüşmeler sürerken 40 bin kişilik Irak ordusu Erbil'in doğusundaki Irak Ulusal Kongresi (INC) kampını ele geçirerek 100 civarında INC üyesini hemen orada idam etti. İleri harekâtına devam eden askeri birlikler Talabani ve taraftarlarını Erbil'den çıkararak Erbil'i tamamen ele geçirdi.¹⁹ ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright, Mesud Barzani ile Celal Talabani'yi Eylül 1998'de Washington'a davet etti. Bu defa Kürtleri kesin olarak barıştırmaya kararlı olan ABD'nin Iraklı Kürt liderleri Washington'a davet etmesi ve onları en yüksek düzeyde karşılaması önemli bir gelişmeydi. Albright'ın konuğu olarak 7 Eylül'de Barzani, 10 Eylül'de de Talabani Washington'a geldi ve görüşmeler başladı.

Washington sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye öncülüğünde sürdürülen Ankara süreci resmen sona erdi. 16 Eylül 1998'de açıklanan sonuç bildirisine göre, Irak Kürdistanı'nda her iki partinin öncülüğünde Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması koşuluyla federatif bir sisteme geçilecekti. Ayrıca bölgede 1992 seçim sonuçlarına uygun bir parlamento ve hükümet oluşturulacak, bu işleri yerine getirecek olan Yüksek Koordinasyon Konseyi bölgede PKK varlığına izin vermeyecek ve bütün bu işler Temmuz 1999'da sona erdirilecekti.²⁰

Gerçekleştirilen bu görüşmeler neticesinde taraflar arasında Washington Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile Irak Kürdistanı'nın yönetimi KDP ile KYB arasında paylaşıldı. Duhok ve Erbil'in yönetimi Mesud Barzani'ye, Süleymaniye'nin yönetimi ise Celal Talabani'ye bırakıldı. Bölgenin yönetimi paylaşılırınca resmi ve fiili olarak ikili bir Kürt yönetimi oluştu. Kürtlerin Irak'taki merkezi otoriteden bağımsız olarak parlamento ve hükümet kurup federe devlet ilan etmeleri ve ardından ordusu, polisi, bayrağı, milli marşı, merkez bankası, pasaport dairesi ve diğer devlet kurumlarıyla birlikte bağımsız bir yapılanmaya doğru gitmesi Irak'ta artık Kürtler açısından yeni bir sürecin başladığını gösterdi. ABD dönüşünde İngiltere'ye de uğrayan Talabani ve Barzani'nin heyetleri 8 Ocak 1999'da Selahaddin kentinde bir araya geldiler. Daha sonra Talabani Süleymaniye'de bir hükümet kurdu, bunun üzerine Barzani de yeğeni Neçirvan Barzani başkanlığında Erbil'de bir hükümet kurdu.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Kuruluşu

Kürdistan Parlamentosu 4 Ekim 1992'de Kürt halkının uluslararası anlaşmalara uygun bir biçimde, oybirliğiyle kendi kaderini tayin etmesine ve merkezi yönetimle ilişkilerini insan haklarına saygılı, demokratik, parlamenter bir sistem ve çok partili bir federasyon çerçevesinde yürütülebileceğine ilişkin bir karar aldı. Irak hükümetinin idari teşkilatını ve askeri birliklerini çekmesiyle Irak Kürdistanı'nda 1974 yılında ilan edilen Kürt özerk bölgesinin sınırlarına karşılık gelen KDP ile KYB denetimindeki Duhok, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan de facto sınır hattı meydana geldi. İşte bu sınır hattının oluşmasını takip eden süreçte Kürdistan Parlamentosu 5 Ekim 1992'de Irak

¹⁹ Saddam Hüseyin'in Irak Kürdistanı'na yönelik harekâtı ABD ve INC açısından hezimet, kendisi içinse bir zaferdi. Saddam Hüseyin bu harekâtla İran'ı bölgeden uzaklaştırmış, içeride gücünü pekiştirmiş ve dünyaya da bölgenin asıl sahibinin kendisi olduğu mesajını vermişti. Bkz. Ahmet Özer, *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, 2. Baskı, Hemen Kitap Sis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 354-355.

²⁰ Ibid., s. 356.

Kürt Federe Devleti'nin resmen kurulduğunu onaylayarak federe devletin Erbil, Süleymaniye, Duhok ve Kerkük vilayetlerinden oluştuğunu açıkladı.

Kürtler, Körfez Savaşı'ndan sonra 4 Mart 1991'de Irak Kürdistanı'nda ayaklanma başlattı. Ranya kasabasında başlayan ayaklanma, Kürt nüfusun yoğun yaşadığı kentlere hızla yayıldı. Bunun sonucunda Irak merkezi hükümeti, bölgedeki askeri garnizon ve sınır karakollarını boşaltarak idarecileri bölgeden çekti. Bölgede kontrolü tamamen ele geçiren KDP ve KYB yerel yönetim aygıtlarını hızla oluşturdu. Seçimler yapıldı ve KDP'nin %44.58, KYB'nin ise %44.33 oy aldığı seçimler sonucu oluşan 105 üyeli Kürdistan Parlamentosu'nda her iki parti ellişer parlamenter çıkardı, geriye kalan beş sandalye ise Süryanilere ayrıldı, böylece Irak Kürdistanı'ndaki ilk hükümet kurulmuş oldu. Irak hükümeti bu bölgeye tekrar askeri hareket başlattı. Ayaklanma kanlı bir şekilde bastırıldı.²¹ Turgut Özal'ın tavsiyesiyle BM bu duruma çare bulmak amacıyla 5 Nisan 1991'de aldığı 688 sayılı kararla Irak Kürdistanı'nda 'güvenli bölge' ilan etti²² ve bölgeye Huzur Sağlama Operasyonu çerçevesinde askeri harekât düzenledi.²³

İlk parlamento seçimlerinden sonra 4 Temmuz 1992'de kurulan hükümette yer alan 17 bakandan KDP ve KYB yedişer bakanlık aldı. Kabinede Süryanilere, İslami Kürt Hareketi'ne ve Komünist Parti'ye birer bakanlık verildi. Kendilerine önerilen bakanlığı kabul etmeyen Türkmenler ise hükümetin dışında kaldı. Hükümetin kurulmasının ardından bölgede tüm devlet kurumları oluşturulmaya başlandı. Bu süreç Erbil konusunda KDP ve KYB arasında görüş ayrılığı belirinceye kadar devam etti.

20 Mart 2003'te ABD'nin Irak'a girmesi ve Baas rejimimin yıkılması²⁴ ile devam eden süreçte,²⁵ ABD'nin yardımıyla Kürtler Irak'ta çeşitli ayrıcalıklar kazandı. Birleşmiş Milletler'in desteğiyle Kürtler bu ayrıcalıklarını pekiştirdi. Savaştan sonra ABD ülkede yeni bir idari yasa hazırlanmasını istedi. Ülkenin geçiş süreci 2003-2005 yılları, bu idari yasa esas alınarak atlatıldı. Ardından ülkenin bütün halklarını kapsayacak yeni bir anayasa hazırlığına başlandı. Ağustos 2005'te Irak Parlamentosu tarafından kabul edilerek 15 Ekim 2005 tarihinde referanduma sunulan

---

²¹ Körfez Savaşı'nı sonlandıran BM Güvenlik Konseyi'nin 686 sayılı kararı uyarınca Irak hava kuvvetleri Irak toprakları üzerinde uçamayacaktı; ancak kararda sadece uçaklardan bahsediliyor, helikopter uçuşlarından söz edilmiyordu. Karardaki bu açıklıktan faydalanan Irak hükümeti Kürtlere yönelik uygulayacağı daha sonraki askeri operasyonlarda helikopterleri kullanacaktı. Kararın tam metnine ulaşmak için ayrıca bkz. *United Nations Security Council Resolutions Relating to the Situation Between Iraq and Kuwait*, United Nations Department of Public Information DP/1104/Rev.2-40446, May 1991, s. 15-16.

²² Süha Bölükbaşı, *Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu*, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 98.

²³ İsmail Şahin, Cemile Şahin, Samet Yüce, "Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Irak'ta Devlet Kurma Çabaları", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, Kış 2014, s. 309.

²⁴ ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesinden sonra, savaşın en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilen kimyasal silahlara ülkenin hiçbir yerinde rastlanmaması müdahaleye karşı çıkanların en temel argümanlarından biri oldu. Ne var ki, Saddam Hüseyin'in devrilmeden 15 yıl önce Irak Kürdistanı'nın Halepçe kentinde Kürtleri katletmekte kullandığı elma kokulu hardal gazı gerçeği çok çabuk unutuldu. Konuyla ilgili uluslararası düzeyde yapılan çarpıcı bir araştırma için bkz. Middle East Watch (Orta Doğu İzleme Örgütü) ve Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), *Irak'ta Soykırım: Kürtlere Karşı Yürütülen Enfal Askeri Harekâtı*, Avesta Yayınları, Çev. Ümit Aydoğan, İstanbul, 2003.

²⁵ 20 Eylül 2002 tarihli *Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini* (abç) çerçevesinde oluşturulan ABD dış politikasının temelinde şu anlayış vardı: ABD kendisine yönelik tehdit olarak gördüğü her ülkeye saldırabilir; tehdit, saldırıya dönüşmeden ortadan kaldırılabilir; ayrıca, herhangi bir ülkenin askeri gücü, ABD'nin askeri gücü ile boy ölçüşecek konuma gelirse, ABD bu ülkeye de müdahale edebilirdi. Mustafa Oral, "ABD'nin Ortadoğu Politikaları", *Düşünen Siyaset*, Sayı: 23, Ankara, Kasım 2007, s. 157.

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

daimi anayasa kabul edildi.²⁶ Yeni anayasanın kabulü ile Irak, federal devlet yapısı kazandı ve Kürtler kendilerine ait güvenlik gücü bulundurma hakkına sahip özerk bir bölge oluşturdu. Böylece Irak devlet yapısının ve siyasetinin yeniden yapılandırıldığı ve çok partili demokratik seçimlerin yapıldığı bu dönemde Kürtler Irak Kürdistanı'ndaki egemenliklerini pekiştirdi.

Yeni anayasanın 1. maddesine göre Irak, yönetim şekli cumhuriyet ve parlamenter demokrasi olan federal bir devlet olarak tanımlandı. Federal sistem başkent, bölgeler, âdem-i merkeziyete sahip vilâyetler ve yerel idarelerden oluşacaktı (112. madde). Ancak bölgesel anayasalar Irak Anayasası'na aykırı olamayacaktı (13/2. madde). Bu çerçevede anayasa, 4 Ekim 1992 tarihinde ilan edilen Irak Kürt Federe Devleti ve geçici anayasasını da meşrulaştırdı (113/1. madde). Anayasada öngörülen federalizm, asimetrik federalizm²⁷ olarak nitelendirildi. Anayasada Kürtlere önemli ayrıcalıklar tanındı; Kürtlere, kendi anayasalarına ve otonom bölgelerine sahip olma haklarını tanımanın yanı sıra ülke ölçeğindeki nüfus ve nüfuzlarıyla doğru orantılı bir şekilde sadece Irak Kürdistanı'nda değil, bütün Irak'ta Arapçanın yanında Kürtçenin de resmi dil olmasını kabul etti (4/1. madde). Kürdistan Bölgesi'nde ise federal teşkilat ve kurumlarda Arapça ve Kürtçenin kullanılacağı hükme bağlandı (4/3. madde). Böylece Irak'ta federal olmayan birimlerde de Arapçanın yanında Kürtçenin kullanılması sağlandı.

ABD'nin Irak İşgalinden Sonraki Gelişmeler

ABD Başkanı Bush'un 1 Mayıs'ta savaşın bittiğini açıklamasının ardından sivil yönetici olarak Irak'a atanan Paul Bremer, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin (Coalition Provisional Authority) başına getirildi.²⁸ Irak'taki işgal kuvvetlerinin en yüksek idari mekanizması olan Geçici Koalisyon Otoritesi, Irak'ta yasama, yürütme ve yargıyı tamamıyla üzerine aldı.²⁹ Ardından işgal kuvvetleri tarafından Iraklılardan oluşan bir Geçici Yönetim Konseyi (Interim Governing Council), BM temsilcileriyle de istişarelerde bulunularak 13 Temmuz'da oluşturuldu.³⁰ Konsey üyelerinin etnik ve dini kimlikleri dikkate alındığında Irak'taki farklılıkların göz önünde bulundurulduğu anlaşılıyordu. 25 üyenin 13'ü Şii Arap, 5'i Sünni Arap, 5'i Kürt, 1'i Türkmen, 1'i ise Asurilerden oluşmaktaydı.³¹ Geçici Yönetim Konseyi içinden belirlenen 9 üyeden oluşan Başkanlık Konseyi kuruldu. Konsey, 5 Şii Arap, 2 Sünni Arap ve 2 Kürt üyeden oluşmaktaydı. Kürt üyeler Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı Mesud Barzani ile Kürdistan Yurtseverler Birliği Başkanı Celal Talabani'ydi.

²⁶ Bu süreç BM Güvenlik Konseyi'nin 8 Haziran 2004 tarihli 1546 (2004) sayılı kararının 4 (c) maddesiyle de desteklenmişti.

²⁷ Asimetriklik, federal devletin kendi içyapısı itibarıyla federe birimlerinin coğrafi, ekonomik ve diğer faktörlere bağlı olarak farklı yetkilerine ve farklı statülerine müsaade edip varlıklarını kabul etmesidir. Bekir Demir, "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 6, Ağustos-Ekim, 2000, passim.

²⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 514.

²⁹ Ferhat Pirinççi, "2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Yapılanma", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Orta Doğu Semineri: Düünden Bugüne Irak* (Uluslararası Katılımlı), Cilt: II, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 27-29 Mayıs 2004, s. 1.

³⁰ BM'nin Irak'ta siyasal yapılanma süreci de dâhil üzere 2003 yılı sonuna kadar girişmiş olduğu faaliyetler ve karşı karşıya kaldığı başlıca sorunlar için bkz. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 5 Aralık 2003 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu S/2003/1149 sayılı rapor.

³¹ Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin listesi ve kısa biyografileri için bkz. <http://middleeastreference.org.uk/iraqgc.html>

1 Eylül'de 25 bakanlığa yapılan atamalarda Kürtlere, aralarında dışişleri ve sanayi bakanlıklarının da bulunduğu beş bakanlık verildi. Savunma, istihbarat ve güvenlikle ilgili stratejik bakanlıklar ise doğrudan koalisyon güçlerinin kontrolü altındaydı. Geçici hükümet kurulduktan sonra varılan ilk uzlaşma bir Geçici İdari Yasa'nın (Transitional Administration Law)³² hazırlanmasıydı.

ABD öncülüğünde başlatılan yeni siyasi ve idari yapılanma sürecinde Saddam Hüseyin döneminden farklı olarak ülkedeki tüm farklı dini ve etnik grupların yönetimde temsil edilmesi için yasal düzenlemeler yapıldı. Şii ve Sünni Arap ile Kürt gruplara dayandırılan söz konusu bu idari yapıda diğer toplulukların da belirli ölçüde temsil edilmesi öngörüldü.³³

15 Kasım 2003 tarihli Siyasal Süreç Anlaşması'nda öngörüldüğü gibi, 8 Mart 2004'te Geçici Koalisyon Otoritesi Başkanı Bremer'in onaylaması ve Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin imzalamasıyla 30 Haziran'dan sonra siyasal sürece belirleyici yönünü verecek olan 62 maddeden oluşan Geçici İdari Yasa³⁴ resmîyet kazandı. Geçici İdari Yasa'da federatif yapı, Kerkük sorunu,³⁵ seçim sistemi ve yerel yönetimlerin yetkileri konularında ve genel olarak azınlığın çoğunluk üzerindeki hâkimiyetinin engellenmesine yönelik düzenlemeler yapıldı.³⁶

Kürtlerin otonomi yetkilerinin artırılması yönündeki taleplerine karşı çıkan Irak'taki gruplar ve komşu devletler, böyle bir gelişmenin gerek Irak'taki gerekse de bölgedeki istikrarı uzun vadede sekteye uğrayabileceğini savunmaktaydılar.³⁷ İleri sürdükleri bu tez, öteden beri Irak Kürtlerinin elde ettiği her kazanımın ileride bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına yol açacağını, bu durumun da Kürtlerin yaşadığı diğer komşu ülkelerdeki bağımsızlık isteğini tetikleyebileceği endişesine dayanmaktaydı. Bununla beraber ABD işgal öncesinde olduğu gibi özellikle işgal sürecinde de en büyük desteği Kürt gruplardan almıştı ve Irak'taki siyasal yapılanma sürecinde uzun vadede ülkedeki en önemli müttefik olarak gördüğü Kürt gruplar kendisi için kilit konumdaydı. Sonuçta Geçici Anayasa, her ne kadar Kürt grupların petrolden sabit bir pay alma taleplerini karşılamasa da en azından geçiş dönemi boyunca Kürtlerin otonomilerinin devam edeceğini belirtmekteydi.³⁸

Kürtlerin otonomi dışında önceki dönemden kalan önemli sorunlarından biri de Saddam Hüseyin tarafından yurtlarından koparılıp sürgüne gönderilenlerin tekrar yurtlarına geri dönmesi sorunuydu. Baas rejiminin yıkılmasından sonra yurtlarından sürülmüş insanlara konut bulmada (ve olanaklı olduğu yerde eski evlerine dönmelerini sağlamada) önemli adımlar atılmış olsa da, yeni sorunlar baş gösteriyordu. Kürtler, eskiden *Saddam'ın Irak'ı* diye bilinen bölgedeki

³² 2004 Martı'nda kabul edilen Geçici İdari Yasa (Geçici Anayasa), Irak'taki siyasi ve idari yapının Saddam Hüseyin döneminden her açıdan farklı olacağını göstermiştir.

³³ Pirinççi, ibid., s. 1.

³⁴ Resmi adı "Irak Devleti İçin Geçiş Dönemine Yönelik İdari Yasa" (Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period) olan Geçici Anayasa hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.iraq.net/News-article-sid-2212-modethread.html>

³⁵ Kerkük'te oluşturulan 30 kişilik Kent Konseyi'nin 28 Mayıs 2003 tarihinde yaptığı seçim sonucunda Kürt asıllı Abdurrahman Mustafa vali seçildi. Ayrıca Arap asıllı İsmail Ahmed Hadidi vali yardımcılığına, Türkmen asıllı Tahsin Mehmet Kâhya ise Kerkük Kent Konseyi Başkanlığı'na getirildi.

³⁶ Atilla Sandıklı, Ali Semin, Tuğçe Ersoy Öztürk, 2. *Körfez Savaşı'nın 10. Yılında Irak*, BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 55, Mart 2013, s. 8.

³⁷ Pirinççi, ibid., s. 11.

³⁸ Geçici Anayasa, 4. madde.

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

köylerinden evlerine dönmeye başlayınca yeni çatışmaların doğma tehlikesi belirdi. Yurdundan edilmiş Kürtlerin yerine Araplar yerleştirilmişti.³⁹ İki ana akım Kürt partisi olan KDP ile KYB, mülkler üzerindeki iddialar konusunu çözümlenecek uygun yasal mekanizmalar üretmeye çalıştı.

Nisan 2004'te Irak'taki en etkili kurum olan Geçici Yönetim Konseyi (Başkanlık Konseyi ve Bakanlar Kurulu) Başkanı olarak atanan Mesud Barzani, Kürdistan Parlamentosu tarafından 15 Haziran 2005'te Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı olarak seçildi. Bundan iki ay önce de Nisan 2005'te Irak Parlamentosu tarafından Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanlığı'na seçilmişti. Böylece Irak Kürdistanı'nın en etkili ve aktif iki lideri aynı zamanda ülkenin de en yüksek makamlarına gelmiş oldu.⁴⁰

Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve Irak Merkezi Hükümeti

ABD yönetimi, özellikle İran'ın Şii Araplar aracılığıyla Irak üzerindeki etkisini artırmasını önlemek için onları idari ve siyasi yapı içerisinde özellikle Kürt gruplarla dengelemeye çalıştı. Kürtlerin, ABD'nin de desteğiyle Irak Kürdistanı'ndaki mevcut otonomilerinin altında olacak herhangi bir düzenlemeyi kabul etmek bir yana, otonomi yetkilerini arttırmak istemeleri ülkedeki diğer etnik ve dini gruplarla çatışmaları sonucunu ortaya çıkardı. Yeni anayasanın kabulünün ardından Irak'ta 22 Nisan 2006'da yapılan seçimlerde Celal Talabani cumhurbaşkanı olarak seçildi. Böylece Irak tarihinde ilk defa bir Kürt bu makama gelmiş oldu.

Bu esnada Irak hükümeti ile Kürt yönetimi arasında iki önemli sorun yaşandı: Birincisi, anayasada petrol ve doğalgaz satışını ve gelirini düzenleyen 111. ve 112. Maddeler ile federal makamların görev alanı dışında kalan yetkileri düzenleyen 115. madde konusundaki uyuşmazlıktı. 115. maddede yer alan, federal otoritenin görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere verilmiş, anlaşmazlık halinde bölge ve vilayet yasalarının geçerli olduğu belirtilmişti. Kürtler anayasanın 115. maddesine dayanarak 2007 yılında Irak Kürdistanı'na özel petrol yasası çıkarttı.⁴¹ İkinci temel problem alanı tartışmalı bölgelerdi. Anayasanın 140. maddesinde düzenlenen tartışmalı bölgeler başta Kerkük olmak üzere Musul, Selahaddin ve Diyala vilayetine bağlı bölgeleri kapsamaktaydı. Irak Kürtleri, bu bölgelere Irak Kürdistanı'ndan koparılan bölgeler nazarıyla bakmaktaydı. Zira nüfus yapısına bakıldığında bu bölgelerde Kürtlerin yoğun şekilde yerleşik olduğu görülmekteydi.

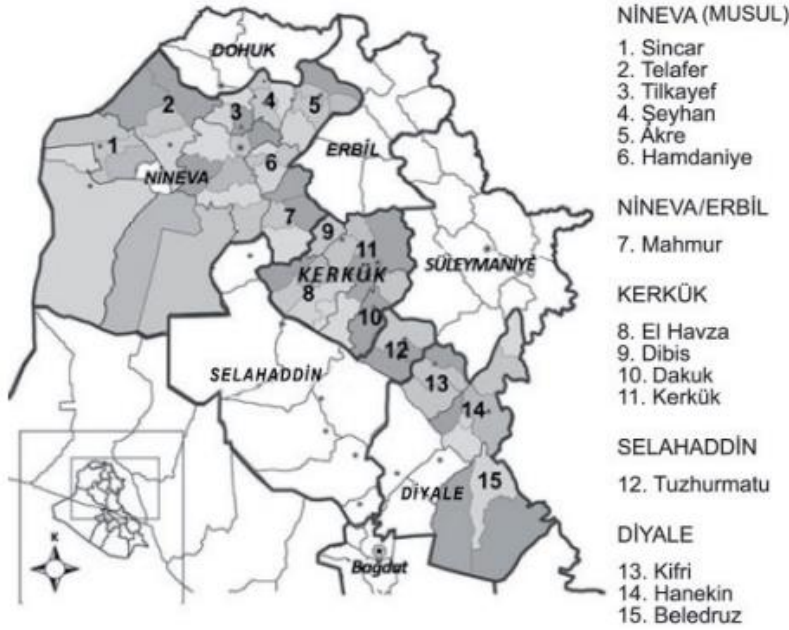
³⁹ Kerim Yıldız, *Irak Kürtleri*, Belge Uluslararası Yayıncılık, Londra, 2004, s. 138.

⁴⁰ ABD'nin 2003'te Irak'a müdahalesinden bu yana Irak Kürdistanı'nın iki müktedir partisi arasında kurulan ittifak şimdiki kadar sorunsuz bir şekilde devam etti. Her iki parti kadroları tarihsel deneyimlerden önemli ölçüde ders aldıkları, askeri ve siyasi açıdan birbirlerine karşı üstünlük kurmaktan vazgeçtikleri, reel politik paradigmalara uygun ulaşılabilir hedeflere yönelindikleri ve uzlaşma kültürünü benimsedikleri için Kürdistan Bölgesel Yönetimi gün geçtikçe artan bir ivmeyle sürekli güçlendi, zenginleşti ve kurumsallaştı. Bu durum Irak Kürdistanı'nın bölgesel saygınlığını arttırmakla kalmadı, başta komşu devletler olmak üzere Batılı devletlerin Kürtlerle işbirliği arayışına girmeleri sonucunu beraberinde getirdi.

⁴¹ İlgili madde için bkz: Irak Anayasası,

http://parliament.iq/Iraqi_Council_of_Representatives.php?name=singal9asdasdas9dasda8w9wervw8vw854wvw5w0v98457475v38937456.

Harita 2: Irak'ta vilayetlere göre tartışmalı bölgeler

Kaynak: <http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/irakraporu.pdf>

Zengin petrol yataklarına sahip ve Irak'ta Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biri olan Kerkük, işgal dönemindeki gelişmelerden dolayı tartışmalı bölgeler arasında öne çıkmaktaydı.⁴² Irak'ın önemli petrol yataklarından biri olan Kerkük üzerinde hak iddia eden ve kentteki mülki ve yerel idareye hâkim olan Kürtler, Saddam Hüseyin döneminde Kerkük'e getirilen Arap nüfusun şehirden çıkarılmasını talep etmekteydi. Bunun kolay bir şekilde gerçekleşmeyeceği herkesin malumuydu. Kerkük'ün Irak Kürdistanı'na bağlanmasıyla birlikte Kürtler Irak petrolünün %40'ını kontrol etmeyi amaçlamaktaydı. ABD'nin desteği ve ülkedeki güç boşluğu Kürtlerin bu amaçlarına ulaşmasını kolaylaştırdı. Ancak bu durum Irak'ta diğer grupların kendilerine karşı sert tutum almalarına neden oldu.

Irak anayasal olarak federal bir yapıya sahip olmasına rağmen Bağdat yönetimi her geçen gün daha fazla merkezîyetçi politikalara ağırlık vermektedir. Buna karşılık Kürdistan Bölgesel Yönetimi gittikçe merkezden ayrı bir dış politika izlemeye çalışmaktadır. Bu durum Irak Kürdistanı ve merkezi hükümet arasındaki çatışmanın artmasına neden olan bir diğer önemli sorundur. Nuri el-Maliki'nin iktidara gelmesinden sonra Irak hükümeti hızla İran eksenli bölgesel bir strateji oluşturdu. Buna karşılık Kürdistan Bölgesel Yönetimi ise Türkiye üzerinden bölgesel bir dış politika geliştirdi. Bu arada, bölgesel bir sorun haline gelen Suriye krizi konusunda da Irak hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında derin görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Maliki, mezhepçi bir yaklaşımla Suriye'deki Beşar Esed iktidarının devamından yana tavır koyarken, Irak'taki Kürtler ise Suriye Kürdistanı'ndaki ulusal Kürt hareketine destek verdi. Barzani'nin Suriyeli Kürt muhalefetini siyasi ve askeri açıdan desteklemesi ve oradaki Kürt gençlere askeri eğitim vermesi Bağdat yönetimini rahatsız etti.

⁴² <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=4490&katagori=2&s=analizdetay>

Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve Önemli Siyasal Gelişmeler

ABD ile Irak arasında 17 Kasım 2008’de imzalanan Güvenlik Antlaşması (SOFA-Status of Forces Agreement) kapsamında Barack Obama yönetimi, ABD ordusunun 31 Aralık 2011’e kadar Irak’tan tamamen çekileceğini taahhüt etti. 15 Aralık 2011’de ABD Savunma Bakanı Leon Panetta, askerlerin çekilmeye başladığını ve işgalin bittiğini açıkladı. ABD’nin çekilmesiyle, Şii Başbakan Nuri el-Maliki iktidarının sekteryen ve otoriter eğilimi belirginleşti ve Irak siyasetinin özellikle de Kürt tarafında krize yol açmaya başladı.⁴³ Irak siyasetinde öne çıkan Kürt aktörlerden Celal Talabani ile Mesud Barzani’nin başını çektiği 28 Nisan 2012 tarihli Erbil toplantısı, Maliki hükümetine verilen güvenoyunun çekilmesine yönelik bir süreç başlattı.⁴⁴ Bu süreci doğru okuyamayan Maliki yönetiminin Kürt gruplarına yönelik tavrı daha da sertleşti.

ABD’nin Irak’tan çekilmesinin ardından Irak hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında gittikçe artan anlaşmazlıkların ülkede siyasi krizlere yol açtığı gözlemlendi. Bağdat-Erbil arasında var olan anlaşmazlıklar, ABD’nin çekilmesiyle Maliki iktidarını Kürt yönetimiyle karşı karşıya getirdi. Bağdat-Erbil arasındaki siyasi krizin iki önemli sebebi vardı: Birincisi, Maliki iktidarının belirginleşen merkezileşme eğilimine karşılık Kürt yönetiminin daha fazla bağımsız hareket etme istemesi; ikincisi ise, anayasadaki farklı yorumlanabilen maddelerden kaynaklanan yetki alanlarındaki belirsizlik, tartışmalı bölgeler ve petrol gelirlerinin paylaşımı gibi sebepleri kapsamaktaydı. ABD işgali döneminde ilk aşamada Şii Araplarla işbirliği geliştiren Kürtler, ABD’nin çekilmesinden sonra başlayan yeni siyasi süreçte Sünni Arap aktörlere yakınlaşırken Şii Arapların kontrolündeki merkezi yönetimden uzaklaşmaya başladılar.⁴⁵

Irak Kürdistanı’nın güvenlik gücü olan pêşmergelere ayrılacak ödenek konusu da her iki yönetim arasında tartışma konusu olarak kalmaya devam etti. Pêşmergelere Irak İçişleri Bakanlığı tarafından bütçe tahsis edilmesi meselesi Bağdat-Erbil arasında uyuşmazlık sebebi olarak kaldı. Tartışmalı bölgelerin güvenliğinin sağlanması konusunda Temmuz 2012’de önemli bir gelişme yaşandı. Irak Başbakanı Maliki, Irak Anayasası’nın 110. maddesinin 2. fıkrasına dayanarak Silahlı Kuvvetler Komutanı sıfatıyla aldığı kararla Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Diyala bölgesinde Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abdül Emir el-Zeydi komutasında Dicle Operasyon Gücü’nü kurdu. Maliki, Dicle Operasyon Gücü’nü kurarak merkezi hükümetin tartışmalı bölgeler olan Kerkük, Musul, Selahaddin ve Diyala vilayetlerinin güvenliğini kontrol etmeyi amaçladığını iddia etti. Oysa bu hamlenin amacı Kerkük petrollerinin kontrolünü ele almaktır.

Kürdistan Parlamentosu Ağustos 2007’de petrol kanununu oybirliğiyle kabul ederek Kürdistan Milli Petrol Şirketi’nin kurulmasına karar verdi.⁴⁶ Bu kanun Kürdistan Bölgesel Yönetimi’ne, Irak merkezi hükümetine danışmadan yabancı petrol şirketlerine lisans verme, petrol arama ve çıkarma ile ihracatta bulunma yetkisi tanımış oldu. Irak Kürtlerinin bağımsızlık yönünde attıkları bu önemli adım merkezi hükümette tedirginliğe yol açtı. 1 Haziran 2009’dan itibaren Kürt yönetimi petrol ihracatına resmen başladı. Böylece Kürdistan Bölgesel Yönetimi dünyada petrol ihraç eden ülkeler arasına katılmış oldu. Bu gelişme üzerine Ekim 2009’da Irak hükümeti, Kürt bölgesine yönelik petrol sevkiyatını ve petrol gelirlerinin akışını durdurdu. Irak hükümeti, Irak petrollerinden

⁴³ Can Acun, *Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti*, SETA Perspektif, Sayı: 53, Haziran 2014, s. 5.

⁴⁴ Sandıklı, Semin, Ersoy Öztürk, *ibid.*, s. 16.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 11.

⁴⁶ Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin petrol konusundaki girişimleri için ayrıca bkz. Havrami: 50 Şerike Ecnabiye Naftıyye Fi Kurdistan We Tehdidat Bağdat Fariğa, [Havrami: Kürdistan’da 50 Yabancı Petrol Şirketi Vardır, Bağdat’ın Tehdidi Geçersizdir], <http://www.shafaaq.com/sh2/index.php/news/kurdistan-news/52444--50-.html>.

Kürtlere verilmesi gereken yüzde 17'lik⁴⁷ payı kesti. Kürt petrolü o zamana kadar Irak boru hatları üzerinden dünya pazarlarına ihraç ediliyordu. Irak'ın bu hamlesine karşılık olarak Kürt petrol tankerlerinin İran ve Türkiye⁴⁸ güzergâhlarını kullanmaktan başka bir seçeneği kalmadı.

Irak'ta son olarak gerçekleştirilen iki ayrı seçim ülke siyasetinde yeni paradigmalara ortaya çıkmasına neden oldu. Zira bu seçimlerin sonucunda cumhurbaşkanı ve başbakanlık makamları el değiştirdi. Ülkede hükümet kurma sürecinde yaşanan siyasi anlaşmazlıkların giderilmesi açısından 30 Nisan 2014'te yapılan genel seçimlere katılım düşük çıktı. Irak'ta ikinci büyük güç olarak 2010'da yapılan genel seçimlerde 57 sandalye kazanan Kürtler, son seçimde 62 milletvekili çıkardı. Kürtler kendilerine 44 kontenjanın ayrıldığı Erbil, Süleymaniye ve Duhok'un dışında Kerkük'te 8, Musul'da 8, Diyalâ'da 2 sandalye kazanarak parlamentodaki milletvekili sayısını bir önceki seçime göre arttırdılar. Irak'ta 15 Temmuz 2014'te parlamento başkanı olarak Sünni Arap kökenli Selim el-Cuburi seçildi. Ardından da 7 Nisan 2005'ten bu yana cumhurbaşkanı olan ve 24 Temmuz 2014'te görev süresinin dolması nedeniyle cumhurbaşkanlığından ayrılan Celal Talabani'nin yerine, Kürtler tarafından aday gösterilen KYB'nin kurucularından olan Muhammed Fuad Masum Havrami aynı tarihte cumhurbaşkanı seçildi.⁴⁹ Şiiilerin en geniş koalisyonu olan Şii Ulusal İttifakı ise üçüncü dönemde de başbakan olmak için ısrar eden Nuri el-Maliki'nin yerine, Kürtlerin de desteğini alan Dava Partisi üyesi Haydar el-Abadi'yi aday göstererek ülkedeki hükümet kurma sürecini tamamladı. Şii Ulusal İttifakı tarafından aday gösterilen Abadi, başta Kürtler olmak üzere diğer siyasi gruplarla uzlaştı ve 8 Eylül 2014'te parlamentonun onayını aldı.

14 Haziran 2005'ten bu yana Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı olarak görev yapan Mesud Barzani, 25 Temmuz 2009 tarihinde ilk defa doğrudan halkoylamasıyla yapılan seçimlerde oyların yaklaşık %70'ini alarak tekrar başkanlığa seçildi. Kürdistan Parlamentosu 30 Haziran 2013'te aldığı kararla, 21 Eylül'de görev süresi dolacak olan Barzani'nin iki yıl daha görevde kalmasına karar kıldı.⁵⁰

Irak Kürdistanı'nda hükümetin kurulabilmesi için 56 parlamentere ihtiyaç vardı. 21 Eylül seçim sonuçlarına göre tek partinin hükümet kurması mümkün olmadığı için iki veya daha fazla partinin bir araya gelip koalisyon hükümeti kurması gerekiyordu. 21 Eylül seçimlerinden en fazla oyu alan beş parti bir araya gelip bakanlıklar üzerinde uzlaşarak bölgesel hükümeti kurdular. Hükümetteki

---

⁴⁷ Irak Anayasası, Irak petrolerinden elde edilen gelirin ülkede yaşayan her gruba nüfusları ölçüsünde dağıtılmasını öngörmektedir. Kürtlerin Irak nüfusunun %17'sini oluşturduğu kabul edildiğinden Irak Kürdistanı'nın petrol gelirlerinden aldığı pay da bu orandadır.

⁴⁸ Hâlihazırda günlük 500 bin varil çıkarılan Kürt petrolünün büyük bölümü boru hatlarıyla Türkiye'nin Ceyhan Limanı'ndan, geri kalan kısmı da tankerlerle yine Türkiye'nin Mersin Limanı'ndan ihraç edilmektedir. Kerkük petrolerinin de kullanıma açılmasıyla birlikte Kürtlerin hedefi günlük 1 milyon varil petrol çıkarımı olarak güncellendi. Bkz. Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasında petrol boru hatları, petrol çıkarımı ve ihracatı konularında yapılan anlaşmalar hakkında kapsamlı bir rapor için bkz. <http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2013/11/Rapor-Kas%C4%B1m-2013.pdf>

⁴⁹ ABD'nin 2003'te Irak'a müdahalesinden bu yana Irak Kürdistanı'nın iki muktedir partisi arasında kurulan ittifak şimdiye kadar sorunsuz bir şekilde devam etti. Her iki parti kadroları tarihsel deneyimlerden önemli ölçüde ders aldıkları, askeri ve siyasi açıdan birbirlerine karşı üstünlük kurmaktan vazgeçtikleri, reel politik paradigmalara uygun ulaşılabilir hedeflere yöneldikleri ve uzlaşma kültürünü benimsedikleri için Kürdistan Bölgesel Yönetimi gün geçtikçe artan bir ivmeyle sürekli güçlendi, zenginleşti ve kurumsallaştı. Bu durum Irak Kürdistanı'nın bölgesel saygınlığını arttırmakla kalmadı, başta komşu devletler olmak üzere Batılı devletlerin Kürtlerle işbirliği arayışına girmelerini sağladı.

⁵⁰ <http://www.krg.org/a/d.aspx?l=14&a=49265>

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

en kritik bakanlıkların KDP ile Goran⁵¹ arasında paylaşılması diğer partilerin tepkisine neden olurken, bu durum Goran'ın Kürt siyasetindeki etkinliğinin artması sonucunu doğurdu.

21 Eylül seçimleri sonucunda KDP'nin öncülüğünde Goran, KYB, Yekgirtû ve Komela'nın katılımıyla kurulan hükümette bakanlıkların paylaşımında şu hususlar dikkat çekmiştir: Partiler arasındaki uzun müzakereler neticesinde KDP'nin adayı Neçirvan Barzani'nin başbakan, Celal Talabani'nin oğlu KYB'li Kubat Talabani'nin başbakan yardımcısı, Goran'dan Yusuf Muhammed'in parlamento başkanı ve KDP'li parlamenter Cafer Eminki'nin parlamento başkan yardımcısı olması kararlaştırıldı.⁵² KYB'nin karşı çıkmasına rağmen Goran, parlamento başkanlığının yanı sıra pêşmerge, maliye, vakıflar ile sanayi ve ticaret bakanlıklarını da elde etti. Böylece Goran, seçimlerde sayısal olarak elde ettiği üstünlüğü, hükümetin KDP'den sonraki ikinci büyük ortağı haline gelerek devlet mekanizmasında da resmen tescillemiş oldu. KDP ve KYB gibi pêşmerge gücüne sahip olmayan Goran'ın, pêşmerge bakanlığındaki çalışmalarını pêşmerge gücünü elinde bulunduran KDP ve KYB ile birlikte yürütmek zorunda kalması, askeri gücü elinde bulunduran bu iki parti tarafından söz konusu alanda kısmen yönlendirilmesine neden oldu. Zira merkezi bir ordusu olmayan Irak Kürdistanı'nda askeri gücü elinde bulunduran KDP ve KYB gibi öncü partiler, 1992'den bu yana *gölge devlet* şeklinde iktidar erki üzerinde hareket kabiliyetine sahiptirler.

IŞİD ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi

Suriye'deki iç savaştan yararlanarak ülkenin büyük bölümünü ele geçiren Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD), 2013'te Suriye'de yerini sağlamlaştırdıktan sonra 2014'te Irak'a saldırdı. Irak'ın batı ve kuzeybatı bölgelerini zorlanmadan ele geçiren IŞİD, 10 Haziran 2014'te Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Irak'ın ikinci büyük kenti Musul'u işgal etti. İşgalin hemen ardından şehirden kaçan 500 bin insanın yaklaşık 300 bini ülkenin en güvenli bölgesi olarak kabul edilen Irak Kürdistanı'na sığındılar.

Kürdistan Bölgesel Yönetimi, IŞİD militanlarının Musul'un ardından Kerkük'e de saldırabileceği ihtimaliyle Musul sınırına 30 bin, Kerkük sınırına ise 20 bin pêşmergeyi ağır silahlarıyla birlikte konuşlandırdı. IŞİD'in 3 Ağustos 2014'te Musul'un Şengal ilçesine saldırmasıyla yüzbinlerce Êzidî Kürt Şengal Dağı'na kaçarken, bir o kadarı da Irak Kürdistanı ve Türkiye'ye sığındı, fakat buna rağmen onbinlerce Êzidî Kürt, IŞİD militanlarına esir düştü.⁵³ Musul'un ele geçirilmesinin

---

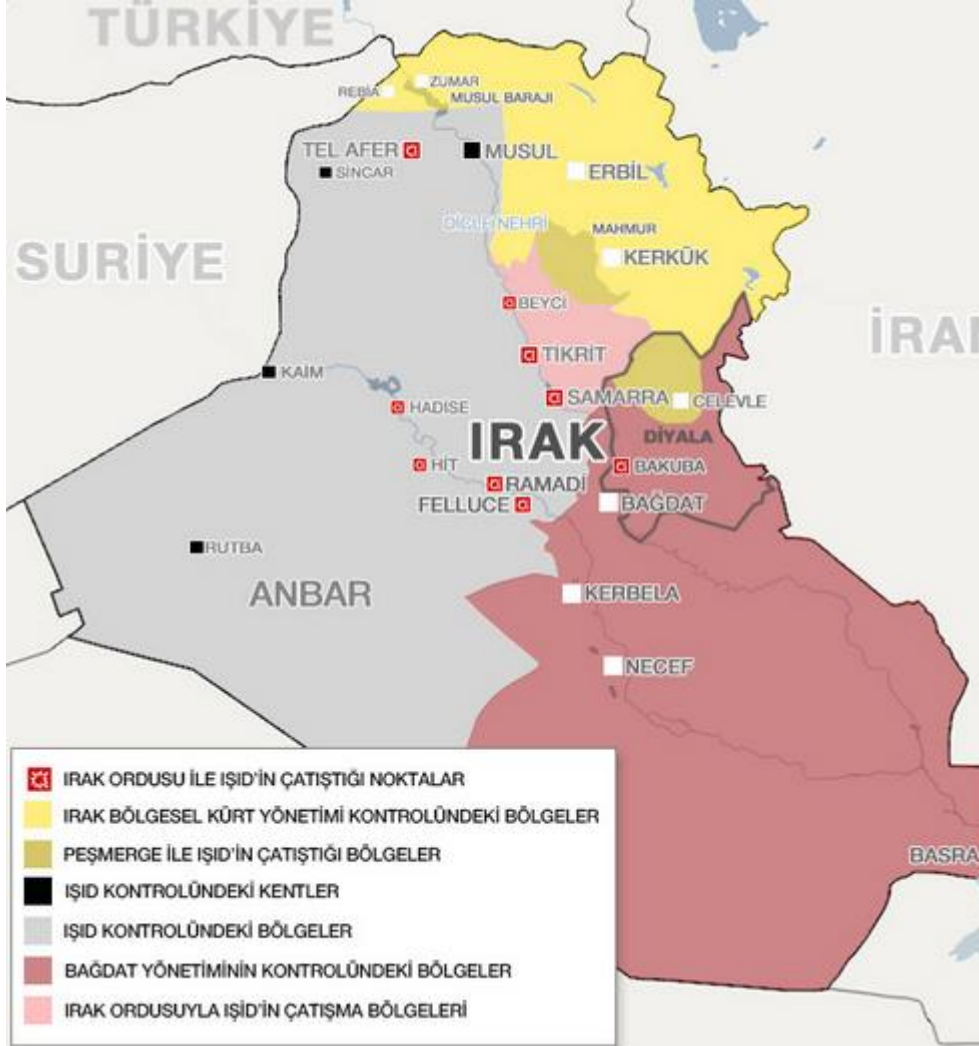
⁵¹ KYB lideri Celal Talabani'nin yardımcısı Noşirvan Mustafa, partide reform gerçekleştirilmesi, bölgedeki nüfuz sahibi ailelere dayalı yönetim sisteminin değiştirilmesi, yolsuzlukların önlenmesi ve şeffaf bir idareye duyulan ihtiyaca işaret ederek Aralık 2006'da KYB'den ayrıldı. 2007 yılından itibaren Değişim Hareketi'nin (Goran) kuruluşu için teşkilatlanmaya başlayan Mustafa, etkili bir muhalefet partisi olacakları iddiasıyla Nisan 2009'da Değişim Hareketi'ni (Goran) parti olarak resmen kurdu. Kuruluşundan kısa bir süre sonra 25 Temmuz 2009 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde Goran dikkat çekici bir başarı göstererek Irak Kürdistanı'nda güçlü bir muhalefet olarak Kürt siyasetine dâhil oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.gorran.net/Content.aspx?LinkID=112&Action=2>. Ayrıca bkz. http://daharchives.alhayat.com/issue_archive/Hayat%20INT/2013/7/9.

⁵² <http://xendan.org/dreja3.aspx?Jmara=91114&Jor=1>

⁵³ IŞİD'in Şengal ve çevresine düzenlediği saldırılardan tam bir yıl sonra, Ağustos 2015'te bu saldırılarda yakınları ölen veya akrabaları kaçırılan Êzidî kadınlar kendi istekleri üzerine Kürdistan Bölgesel Yönetimi Pêşmerge Bakanlığı'na bağlı birimlerde askere alındılar. Irak'ta Êzidîlerin yaşadığı bölgelerin korunması için oluşturulan birliğe, yaşları 18 ila 30 arasında değişen Êzidî kadınlar kabul edildi ve böylece ilk etapta Güneşin Kızları Komutanlığı adı altında 420 kişilik bir birlik kuruldu.

ardından IŞİD, 29 Ocak 2015'te Kerkük'e saldırı gerçekleştirdi, ancak saldırı pêşmerge güçleri tarafından geri püskürtüldü. Böylece IŞİD'in saldırıp da Irak'ta ele geçiremediği tek bölge Irak Kürdistanı oldu. Aynı yıl içinde pêşmerge birliklerini güçlendiren Kürdistan Bölgesel Yönetimi, 12 Kasım 2015'te karşı taarruza geçerek ertesi gün Şengal'i IŞİD'in elinden geri almayı başardı.

Harita 3: Irak hükümeti ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin IŞİD ile mücadele halinde oldukları yerler

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidin-kerkuk-saldirisini-anlamak>. (Eylül 2015)

Bir yandan IŞİD ile mücadele eden öte yandan da başta petrol olmak üzere pek çok siyasi konuda Irak'taki merkezi hükümetle anlaşmazlık yaşayan Irak Kürdistanı'ndaki mevcut bölgesel hükümette beklenmedik bir gelişme yaşandı. Mesud Barzani'nin görev süresinin dolmasına yakın bir zamanda bölgede başkanlık krizi ortaya çıktı. Goran, KYB, Yekgirtû ve Komela'nın başını çektiği muhalifler, Barzani'nin görev süresinin uzatılmasına karşı çıkarak bölgesel yönetimin başkanının yetkilerinin kısıtlanmasına ek olarak parlamento tarafından seçilmesini talep ettiler.⁵⁴

⁵⁴ <http://www.kovarabir.com/2015/08/ismail-besikci-kurdistan-bolgesel-yonetiminde-yonetim-zaaflari>

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

KDP dışındaki partilerin tüm engelleme çabalarına rağmen, kararlarının kanunen bağlayıcı hükmü olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi Yüksek Adalet Şurası, 17 Ağustos 2015'te aldığı bir kararla 20 Ağustos'ta görev süresi dolan Mesud Barzani'nin, yeni başkan seçilinceye kadar görevini sürdürmesine, diğer bir deyişle Barzani'nin görev süresinin iki yıl daha uzatılmasına karar verdi. Bu konuda kesin kararı vermeye tek yetkili merci olan parlamento ise henüz kesin bir karara varmış değil. Goran ve KYB'nin başını çektiği grup, özellikle de başkanlık yetkilerinin kısıtlanması koşuluyla Barzani'nin görev süresinin iki yıl daha uzatılmasından yana tavrını sürdürmektedir.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'ya egemen olan İngiltere ile Fransa arasında paylaşılan bölgede birbirleriyle çok da ilgisi olmayan zoraki ulus devletler kuruldu. Sınırları cetvelle çizilen ve egemenlik hakları asıl olarak kendilerini kuran devletler tarafından belirlenen bu ulus devletler, var olmak ve varoluş gayelerine ulaşmak için yönettikleri halkları baskı altına alma yolunu seçtiklerinde kendilerinden önceki devletlerin maruz kaldığı akıbetle karşı karşıya kaldılar. Bu kaçınılmaz son, başkaldırıydı. Ortadoğu'nun devleti olmayan en büyük halkı olan Kürtler, devleti olup da nüfus oranları kendilerine yakın olan diğer uluslar tarafından baskı altına alınarak asimilasyona maruz kaldıklarında, bu devletlere karşı başvurabilecekleri tek seçenek olan ayaklanma yoluna gittiler.

Irak Kürtleri son yüz yıldır İran, Türkiye ve Suriye Kürtlerine nazaran daha fazla sosyokültürel haklardan yararlandılar; ama aynı zamanda savaşlar, silahlı çatışmalar, soykırım, sürgünler, asimilasyon politikaları, kimyasal bombalar, kitlesel ölümler ve devasa ölçülerde insan hakları ihlalleri ile geçen bir yüzyıl geçirdiler. Irak'ta önce Şeyh Mahmud Berzenci'nin krallık rejimine, ardından da Mustafa Barzani'nin cumhuriyet yönetimine yönelik ayaklanma girişimlerinin ortak yönü, Kürtlerin dünya uluslar topluluğundaki her ulus gibi diğerleriyle eşit haklara sahip bir ulus olarak özgürlüğüne kavuşma isteğiydi.

Neredeyse son yüz yıldır Irak Kürt siyasal hareketi içinde karşıt güçlerin oluşması farklı Kürt grupları arasında silahlı çatışmalarla sonuçlandı. Son 50 yıldır partiler arasında cereyan eden bu çatışmalar geçen yüzyılın aşiretler arası çatışmalarını andırmaktaydı. Günümüzdeki farklılık, İran ve Osmanlı İmparatorluklarının yerini, Kürtleri kuşatan ve Kürt partilerini birbirine karşı harekete geçirmeye çalışan merkezileşmiş devletlerin almış olmasıdır. Bu devletlerin de başında hiç kuşkusuz önceki asırların kudretli imparatorluklarının ardılı olan İran ve Türkiye gibi şimdiki ulus devletler gelmektedir. Bu nedenle bu devletler tarafından birbirine karşı kışkırtılan Iraklı Kürt siyasal partileri arasındaki çatışma kaçınılmaz oldu. Ancak bu durum modern bileşimine rağmen Kürt önderliğinin geleneksel Kürt toplumunun siyasal anlayışlarından tamamen kopmadığını gösterdi. Irak Kürdistanı'nda Barzaniler öncülüğünde gelişen ve yarım asır sonra başarıya ulaşan Kürt ulusal özgürlük hareketi tam da bu durumu açıklamaktadır.

Kurumsallaşma adına atılan onca adımın ardından aradan geçen yaklaşık çeyrek yüzyıllık süre zarfında Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin sağlam temeller üzerine inşası amacıyla yapılan çalışmalar Irak Kürtleri açısından geleceğe yönelik çok ciddi umutların yeşermesini beraberinde getirdi. Küresel ve bölgesel güçler arasındaki rekabetin ortasında kalan Iraklı Kürtlerin uzun yıllardır devam eden diplomatik manevraları bölgede önemli bir aktör olacakları beklentisini

doğurdu. ABD ve Avrupa devletlerinin desteğini arkasına almayı başaran Irak Kürtleri komşularıyla iyi geçinmeye özen göstererek kurumsal kazanımlarını korumayı ve geliştirmeyi hedeflemektedir. Son yıllarda Türkiye'nin bölgeye yönelik artan ilgisi de bu görüşü desteklemektedir.

Kaynakça

Abbas Vali, Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri, "Kürtlerin Soykütükleri: Kürt Tarih Yazımında Ulus ve Ulusal Kimliğin İnşası", Avesta Yayınları, İstanbul, 2005

Ahmet Özer, Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler, 2. Baskı, Hemen Kitap Sis Yayınları, İstanbul, 2010

Alain Gresh, Dominique Vidal, Ortadoğu: Mezopotamya'dan Körfez Savaşına, Çev. Hamdi Türe, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991

Anja Malanovvski, "Irak Egemenlik Peşinde", Ortadoğu Dosyası, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988

Atilla Sandıklı, Ali Semin, Tuğçe Ersoy Öztürk, 2. Körfez Savaşı'nın 10. Yılında Irak, BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 55, Mart 2013

Baskın Oran, Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996

Bekir Demir, "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, Ağustos-Ekim, 2000, passim

Can Acun, Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti, SETA Perspektif, Sayı: 53, Haziran 2014

Casim Rênas, "Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) tarafından federal bir Irak ve Irak Kürdistan Bölgesi için sunulan Anayasa Taslağı", Serbesti, Sayı: 8, Güz 2002

Çekiç Güç ve Geleceği, SİSAV Yayınları, İstanbul, 1992

David Mc Dowall, Kürtler, İngilizceden Çeviren: Zeri İnanç, Avesta Yayınları, İstanbul, 2000

Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 1994

Ferhat Pirinççi, "2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Yapılanma", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü İkinci Orta Doğu Semineri: Dünden Bugüne Irak (Uluslararası Katılımlı), Cilt: II, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 27-29 Mayıs 2004

Hanna Batatu, "Of the Diversity of Iraqis, the Incohesiveness of their society and their Progress the Monarchic Period towards a Consolidated Political Structure" in A. Hourani vd. (eds.) The Modern Middle East: A Reader, Londra, 1993

Hanna Batatu, The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq, Princeton University Press, Princeton, 1978

Havrami:50 Şerike Ecnabiye Naftıyye Fi Kurdistan We Tehdidat Bağdat Fariğa, [Havrami: Kürdistan'da 50 Yabancı Petrol Şirketi Vardır, Bağdat'ın Tehdidi Geçersizdir], <http://www.shafaaq.com/sh2/index.php/news/kurdistan-news/52444--50-.html>

Institute for War and Peace Reporting, Summary of Iraqi Transitional Administrative Law, http://www.iwpr.net/index.pl?iraq_law_032004.html

Irak

Anayasası,

http://parliament.iq/Iraqi_Council_of_Representatives.php?name=singal9asdasdas9dasda8w9wervw8vw854wvw5w0v98457475v38937456

İsmail Şahin, Cemile Şahin, Samet Yüce, "Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Irak'ta Devlet Kurma Çabaları", Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 15, Kış 2014

Jonathan C. Randall, Bunca Bilgiden Sonra Ne Bağışlaması? Kürdistan İzlenimlerim, Çev. Faysal Nerse, Avesta Yayınları, İstanbul, 2001

Irak Kürtlerinin Siyasallaşmadan Kurumsallaşma Süreci

- Kaimet Allavi Tahtel El-Mawku Ewwel Fil-İntihabat El-Irakiye [Allavi'nin Listesi Irak Seçimlerinde İlk Sıraları Oluşturuyor], http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2010/03/100326_iraq_results_tc2.shtml
- Kemal Mazhar Ahmed, Kerkük: Tarih, Politika ve Etnik Yapı, Arapçadan Çeviren: Kadri Yıldırım, Avesta Yayınları, İstanbul, 2005
- Kenneth R. Timmerman, **Ölüm Lobisi: Batı Irak'ı Nasıl Silahlandırdı?** Çev. İbrahim Bingöl, Avesta Yayınları, İstanbul, 2002
- Kerim Yıldız, Irak Kürtleri, Belge Uluslararası Yayıncılık, Londra, 2004
- Martin van Bruinessen, Ağa, Şeyh, Devlet, Çev. Banu Yalkut, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
- Martin van Bruinessen, Kürdistan Üzerine Yazılar, Çev. Bülent Peker, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
- Mehrdad Izady, The Kurds: A Considerable Handbook, Washington, Crane Russak, cop., 1992
- Mesud Barzani, Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi, Arapçadan Çeviren: Vahdettin İnce, Doz Yayınları, İstanbul, 2005
- Middle East Watch (Orta Doğu İzleme Örgütü) ve Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), Irak'ta Soykırım: Kürtlere Karşı Yürütülen Enfal Askeri Harekâtı, Avesta Yayınları, Çev. Ümit Aydoğan, İstanbul, 2003
- Milletler Cemiyeti Belgelerinden Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, Med Yayınları, İstanbul, 1991
- Muhammed Heykel, 3. Petrol Savaşı: Körfez Savaşının Perde Arkası, Çev. N. Ahmed Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1993
- Muhteşem Kaynak, Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988-1991), Tanmak Yayınları, Ankara, 1992
- Mustafa Oral, "ABD'nin Ortadoğu Politikaları", Düşünen Siyaset, Sayı: 23, Ankara, Kasım 2007
- Münir Morad, "Irak ve Türkiye'deki Kürtlerin Durumu: Mevcut Eğilimler ve Umutlar", Ed. Philip G. Kreyenbroek, Stefan Sperl, Kürtler, İkinci Basım, Cep Kitapları, İstanbul, 2003
- Robin Schneider, "Pêşmergeler: Ölümü Göğüsleyenler, Körfez Savaşının Cephe Aralarında Kalan Kürtler", Ortadoğu Dosyası, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988
- Süha Bölükbaşı, Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992
- Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diploması, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004
- Turan Yavuz, ABD'nin Kürt Kartı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993
- Türel Yılmaz Şahin, Uluslararası Politikada Orta Doğu, Barış Kitap, Ankara, 2011
- UNHCR Report, Nisan 1991-Mayıs 1992, Cenevre, 1992
- United Nations Security Council Resolutions Relating to the Situation Between Iraq and Kuwait, United Nations Department of Public Information DP/1104/Rev.2-40446, May 1991
- Xoşevi Babekr ve Pael Shehtman, Kürdistan Bayrağının Altında Mustafa Barzani: Yaşamı ve Eylemi, Rusçadan Çeviren: Kamiz Şeddadi, Avesta Yayınları, İstanbul, 2010
- Vladimir F. Minorsky, Musul Sorunu, İngilizceden Çeviren: Salim Şahin, Avesta Yayınları, İstanbul, 1998.

Web Adresleri

<http://www.akhbarak.net/articles/13607318-74>
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/isidin-yeni-hedefi-kerkuk>

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidin-kerkuk-saldirisini-anlamak>
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140124_irak_nufusu
<http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/irakraporu.pdf>
<http://www.bilgesam.org/incele/1620/-kuzey-irak--8217-ta-goran-hareketi-ve-kdp-kyb-ile-denge-arayislari/#.VesTQhG8PGd>
http://daharchives.alhayat.com/issue_archive/Hayat%20INT/2013/7/9
<http://dergi.aljazeera.com.tr/2014/10/15/ortadogunun-kurt-tarihi/>
<http://www.gorran.net/Content.aspx?LinkID=112&Action=2>
<http://www.gorran.net/Ar/Content.aspx?LinkID=125&Action=2>
<http://www.impr.org.tr/wp-content/uploads/2013/11/Rapor-Kas%C4%B1m-2013.pdf>
<http://www.iraq.net/News-article-sid-2212-modethread.html>
<http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=4490&katagori=2&s=analizdetay>
<http://www.kovarabir.com/2015/08/ismail-besikci-kurdistan-bolgesel-yonetiminde-yonetim-zaaflari>
<http://www.krg.org/a/d.aspx?l=14&a=49265>
<http://middleeastreference.org.uk/iraqgc.html>
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf
http://parliament.iq/Iraqi_Council_of_Representatives.php?name=singal9asdasdas9dasda8w9wervw8vw854www5w0v98457475v38937456
<http://xendan.org/dreja3.aspx?Jmara=91114&Jor=1>
https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Kurdistan_1975.png
https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Kurdistan_1998.png
https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Kurdistan_2009.png